

## СПЕЦИФІКА КЛАСИФІКАЦІЇ ІННОВАЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

**В.А. Луньова**, здобувач, Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П.Василенка

*У статті систематизовані наукові підходи щодо класифікації інновацій, уточнено види інновацій у межах виділених класифікаційних ознак. Представлено узагальнену, комплексну класифікацію інновацій сільськогосподарських підприємств.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Сьогодні роль інновацій в економічній системі займає одну з провідних місць. Інновації є головним фактором довгострокового економічного розвитку. Широке впровадження інновацій в усіх напрямках діяльності підприємств забезпечує їх успішне функціонування і надає конкурентні переваги.

Але комплексний характер інновацій, їх багатогранність та різноманітність областей і способів використання вимагають розробки їх класифікації та потребують перегляду класифікаційних ознак та їх узагальнення.

Отже, з метою ідентифікації інновацій у різних аспектах діяльності підприємства, потрібно сформуванню комплексну класифікацію та відповідні види інновацій.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Питанню класифікації інновацій відведено значну увагу в науковій літературі. У своїх працях цю ідею розкрили такі вітчизняні вчені, як С.Пирожкова, С.Ілляшенко, В.Александрова, Дворник М.О., Перекупка Т.О., Князь С.В., О.Є.Кузьмін, І.Луциків та ін. Серед зарубіжних дослідників слід виділити роботи Й.Шумпетера, К.Фрімена, Б.Твісса, Б.Санто, Е. Менсфілда та ін. Одними з авторів, що вивчають питання класифікації інновацій сільськогосподарських підприємств, є Міжуй А., Іванов В.А., Штифаніч Р.В., Скупський Р.М. та ін.

Але, незважаючи на велику кількість робіт, пов'язаних з класифікацією інновацій, та глибину їх дослідження, деякі аспекти єдиних підходів щодо класифікації інновацій залишаються невідзначеними.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є розробка й обґрунтування класифікації інновацій сільськогосподарських підприємств, яка враховує всі можливі умови, властивості та характеристики інноваційного процесу.

**Виклад основного матеріалу.** В кінці 60-х років ХХ ст. вперше з'явилася класифікація інновацій, яка є класичною та належить австрійському вченому, «засновнику» теорії інновацій Й.Шумпетеру. Він виділив п'ять видів комбінацій змін або інновацій:

- виробництво нового продукту чи відомого продукту в новій якості;
- впровадження нового методу виробництва;

- залучення для виробничого процесу нових джерел сировини;
- освоєння нового ринку збуту;
- впровадження нових організаційних форм.

Й.Шумпетер поділяв інновації на базисні та вторинні. Базисні інновації – це впровадження винаходів, основа для створення нової техніки, технологій. Вторинні – покращення вже існуючих продуктів та процесів, модернізація останніх [1]. Його послідовником вважають Генріха Менша. Він розділив технологічні інновації на базисні, покращувальні та псевдоінновації (категорія, що виражає помилкові шляхи людської винахідливості. Псевдоінновації, зазвичай поширені на завершальній фазі життєвого циклу системи, коли вона вже в основному вичерпала свій потенціал) [2].

Нову категорію – антиінновації, запропонував Ю. В. Яковець. Цим терміном вчений називав ті інновації, що мають реакційний характер, вказують на крок назад у тій чи іншій сфері людської діяльності [3].

Класифікація, яку пропонує Л.Водачек та О.Водачкова, передбачає чотири основні види інновацій на підприємстві: інновації продукції; інновації процесів (технологічні); інновації робочої сили (людського чинника); інновації управлінської діяльності [4].

Академік РАН В. М. Полтерович запропонував ділення технологічних нововведень на імітації, що повторюють зроблені в інших країнах нововведення, і власні інновації, здійснювані вперше у світі [5].

Інші вчені вважають, що технологічні інновації направлені на освоєння нових поколінь техніки (технології) і технологічних устроїв; інновації поліпшення сприяють поширенню і диференціації цих поколінь та устроїв з урахуванням специфічних вимог різних сфер їх застосування; псевдоінновації служать продовженню терміну життя застарілих поколінь техніки (технології), коли їх потенціал переважно вже вичерпаний [6].

На сьогодні перелік класифікаційних ознак інновацій значно розширений, та кожен автор будує класифікацію за своїми класифікаційними ознаками. Найбільш поширеними є - поділ інновацій за новизною та інноваційним потенціалом, за предметним змістом або сферою застосування [7,8,9,10,11].

На мій погляд широко відома та найбільш узагальнююча класифікація інновацій представлена П.Н.Завліним. Він пропонує класифікувати інновації за дванадцятьма ознаками: за значимістю; за спрямованістю; по галузевій структурі життєвого циклу; за глибиною змін; по відношенню до розробки; по масштабах розповсюдження; по ролі у процесі виробництва; характером потреб; по мірі новизни; за часом виходу на ринок; за причинами виникнення; за предметом та сферою додатку [12]. Взагалі деякі ознаки частково перекривають один одного, окремі типи інновацій, які були виділені по тим чи іншим ознакам, інколи дублюють один одного. Але не дивлячись на це, розглянуті ознаки в цілому дозволяють дати об'ємну та комплексну характеристику сукупності типів і видів інновацій.

Для кращого розуміння інновацій необхідно ще враховувати відому класифікацію «за сферою застосування», згідно якої, виокремлюють інновації для внутрішнього (у межах підприємства) застосування та інновації для продажу [13,14].

Досить повну класифікацію інновацій було представлено А. Пригожиним, який всі інновації поділяв на такі групи:

- за типом нововведення: матеріально-технічні, соціальні, економічні, організаційно-управлінські, правові та педагогічні;
- за інноваційним потенціалом: радикальні, комбіновані та модифіковані;
- за особливостями інноваційного процесу: внутрішньо-організаційні та міжорганізаційні;
- за механізмом здійснення: одиничні, дифузійні, завершені та незавершені, успішні та неуспішні;
- за ефективністю: орієнтовані на зростання ефективності виробництва чи управління суб'єктом господарювання, на покращення умов праці;
- за спадкоємністю: заміщуючі, скасовуючі, поворотні, відкриваючі та ретровведення [15].

На погляд Ю. Бажала, класифікувати інновації необхідно за іншими ознаками:

- за типом: продуктивні, технологічні, сировинні, організаційні, збутові та інфраструктурні;
- за інноваційною функцією: базові, поліпшуючі та псевдоінновації;
- за новизною місця впровадження: нова галузь (нове виробництво), існуюча галузь (існуюче виробництво) [16].

Ю.В.Яковець виділяє чотири групи інновацій в залежності від циклічності технологічних змін – найбільші, великі, середні, дрібні [17].

Важливою віхою в розвитку теорії класифікації інновацій, якою було закладено їх комерціалізацію, став погляд на інновації з позиції техніко-економічної ефективності, який запропонував Б.Санто, поділяючи інновації на економічні, що орієнтуються на прибуток, економічні, які не оріє-

нтуються на прибуток, та спеціальні в деяких напрямках [18].

Подальший розвиток теорії класифікації інновацій збільшив кількість класифікаційних груп до 40 і більше, тим самим, ускладнюючи розуміння інновацій, а спроби подрібнити різні групи інновацій на підгрупи можуть бути нескінченні. Так Н.В. Краснокутська наводить поділ інновацій на 12 блоків, які мають загалом 44 групи інновацій [19].

Основними критеріями класифікації інновацій Р.А.Фатхутдинов вважає наступні:

- 1.Комплексність набору класифікаційних ознак, що враховують для аналізу і кодування;
- 2.Можливість кількісного (якісного) визначення критерію;
- 3.Наукова новизна та практична цінність ознаки класифікації, що пропонується [20].

Тому, для успішного керування інноваційною діяльністю на підприємствах та організаціях регіону, необхідне ретельне вивчення інновацій. Насамперед необхідно уміти відрізнити інновації від несуттєвих видозмін у продуктах і технологічних процесах. Так, Л.І. Федулова стверджує, що новизна інновацій повинна оцінюватись за технологічними параметрами, а також враховувати ринкові позиції [21].

На наш погляд, спроби удосконалити класифікацію інновацій в напрямку створення її універсальної класифікації за рахунок збільшення класифікаційних груп ускладнюють практичне використання даних теоретичних положень. Оскільки різні галузі регіональної економіки мають певні відмінності, необхідно з метою спрощення класифікації інновацій виділяти їх специфічні ознаки і поділяти інновації на групи з урахуванням особливостей.

Відомо, що вагомою особливістю сільського господарства є те, що поряд із промисловими засобами виробництва активну участь у відтворювальному процесі приймають живі організми – тварини, рослини, гриби та мікроорганізми, розвиток яких підпорядковано дії природних законів і залежності від таких природних факторів, як клімат, погода, волога, світло і живлення тощо.

Крім зазначених вище особливостей інноваційної діяльності у сільському господарстві, варто віднести сезонність виробництва та підвищений ризик. Причому, як стверджує І.М. Міщенко, із впровадженням інновацій у галузь, види продукції, як правило не змінюються, тільки набувають покращених властивостей (наприклад, вища урожайність томатів) [22].

До того ж, саме в агропромисловому виробництві, на відміну від інших галузей, розвиток інновацій відбувається більш повільно, зокрема, це стосується строків розробки та апробації. Так, наприклад, Р.М. Скупський вважає, що у селекції сортів (гібридів) овочевих рослин інноваційний процес від початку селекційної роботи до впро-

вадження нових сортів (гібридів) овочів триває 20-25 років, з яких 15-18 припадає на селекційний процес [25]. На думку академіка РАСГН Е.М. Крилатих, інноваційний розвиток АПК, зважаючи на його надзвичайну складність і залежність від природно-біологічних та екологічних чинників, має охоплювати такі 4 типи інновацій: селекційно-генетичні, виробничо-технологічні, організаційно-управлінські та економіко-соціоecологічні [24].

Розглядаючи класифікаційні ознаки інновацій, які запропоновані вітчизняними та зарубіж-

ними вченими, можна зробити висновок, що на сьогодні не існує універсальної класифікації, яка визначає ефективність інновацій та галузеві особливості сільського господарства. У запропонованій класифікації науковці виділяють ряд головних критеріальних ознак інновацій стосовно сільськогосподарських підприємств (табл. 1) [23,13,23,25]. Особливістю даної класифікації є те, що вона дозволяє більш досконало відобразити ознаки, види інновацій, критерії підвищення ефективності інновацій та фактори, які сприяють її прояву.

Таблиця 1

<b>Класифікація інновацій у сільському господарстві</b>	
<i>Ознака класифікації</i>	<i>Вид інновацій</i>
<i>Предмет та сфера застосування інновацій</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- економічні</li> <li>- маркетингові</li> <li>- інновації в менеджменті</li> <li>- організаційно-управлінські</li> <li>- соціальні</li> <li>- соціально-екологічні</li> <li>- виробничі</li> <li>- технічні</li> <li>- технологічні</li> <li>- техніко-технологічні</li> <li>- біологічні</li> <li>- хімічні</li> <li>- селекційно-генетичні</li> <li>- біотехнології</li> <li>- природні чинники</li> <li>- методика фотонних процесів у рослинництві</li> </ul>
<i>Ступінь новизни інновацій</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- нові для підприємства</li> <li>- нові для галузі</li> <li>- нові для регіону</li> <li>- нові для області</li> <li>- нові для країни</li> </ul>
<i>Глибина змін, що вносяться</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- базові</li> <li>- поліпшуючі</li> <li>- модифікаційні</li> <li>- прикладні</li> </ul>
<i>За формою реалізації інновацій</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- у формі продукту</li> <li>- у формі процесу</li> </ul>
<i>Спрямованість використання</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- прибуткові</li> <li>- неприбуткові</li> <li>- захисні</li> <li>- наступальні</li> <li>- руйнівні</li> </ul>
<i>Період реалізації</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- довгострокові</li> <li>- середньострокові</li> <li>- короткострокові</li> </ul>
<i>Походження</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- зовнішні</li> <li>- внутрішні</li> </ul>
<i>Величина витрат</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- інновації, що вимагають великих вкладень</li> <li>- інновації, що вимагають мінімальних вкладень</li> <li>- інновації можливі без додаткових витрат</li> </ul>
<i>Джерела фінансування</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- власні кошти</li> <li>- бюджетні кошти</li> <li>- кредитні або інші позикові кошти</li> </ul>
<i>Ступінь ризику</i>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- змішане фінансування</li> <li>- відсутність невизначеності</li> <li>- часткова невизначеність</li> <li>- повна невизначеність</li> </ul>

- Складено та доповнено автором

Можна визначити, що інноваційні процеси у сільському господарстві мають певні особливості та пов'язані із його специфікою та підвищеними ризиками, головною метою яких є забезпечення економічності та екологічності агропромислового виробництва. Основним процудентом інновацій для сільського господарства нині є мережа науково-дослідних інститутів та лабораторій, насінницькі господарства, плеєнні заводи, машинобудівні підприємства, Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Сучасний стан наукового-забезпечення інноваційного процесу сільськогосподарської науки дійшов до критичної межі: матеріально-технічна база науково-дослідних установ зношена, не вистачає приладів для досліджень, особливо з найбільш наукомістких технологій.

Внаслідок довго тривалості етапів розробки й апробації фундаментальних інновацій в сільському господарстві, результати наукових досягнень у селекції сільськогосподарських культур дають максимальну віддачу через 15-20 років від початку фінансування кожного окремого напрямку наукової роботи, а в селекції тварин – 20-30 і бі-

льше років [23].

Впровадження та ринкове освоєння інновацій стримується також рядом інших чинників, серед яких найвагомішими є низька платоспроможність господарств і відсутність достовірної й повної інформації про новітні вітчизняні наукові розробки в галузі сільського господарства.

Отже, складність аграрного виробництва і його особливості визначають своєрідність підходів і методів управління інноваційним процесом, сполучення різних типів інновацій, посилення ролі держави в стимулюванні інновацій.

**Висновки.** Аналіз літературних джерел з питань теорії інновацій дозволив виявити найсуттєвіші, на нашу думку, класифікаційні ознаки інновацій та представити їх узагальнену класифікацію, яка дозволить, не тільки усвідомити їхню роль в розвитку суспільства, але й встановити зв'язки між різними типами та видами інновацій. Наведена класифікація інновацій дозволить визначити види інновацій, які необхідно застосовувати, виходячи з існуючих проблем і тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств.

#### **Список використаної літератури**

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры): Пер. с нем. / Йозеф Алоиз Шумпетер – М.: Прогресс, 1982. – 453 с.
2. Mensch, G. Statement in Technology: Innovations Overcome the Depression / G. Mensch. – Cambridge, 1979.
3. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации 21 века [Текст]. – М.: Изд. «Экономика», – 2004. – 444 с. – ISBN 5-282-02382-2.
4. Водачек Л., Водачкова О. Стратегия управления инновациями на предприятии: Сокр. пер. со словац. / Авт. предисл. В.С.Рапопорт. – М.: Экономика, 1989. – 167 с.
5. Полтерович В. Попов В. Эволюционная теория экономической политики. Часть первая. Опыт быстрого развития// Вопр. экономики – 2006. - № 7. – С.4-23.
6. Кузык Б. Н, Яковец Ю. В. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва [Текст]. – 2-е изд. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2005. – ISBN 5-282-02471-3.
7. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: Монографія/ О.І.Дацій. – К.: ННЦІАЕ, 2004. – 428 с.
8. Ильенкова С.Д. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, П.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин; [Под ред. С.Д.Ильенковой]. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ. 1997 – 422 с.
9. Ілляшенко С.М. Менеджмент та маркетинг інновацій: Монографія/ За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 616 с.
10. Пастушенко С.Г. Організація та управління нововведеннями. Навч. посіб. – К.: АПСВ, 2006. – 576 с.
11. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. Учебник, 2-е изд. – М.: ЗАО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – 624 с.
12. Основы инновационного менеджмента. Теория и практика: Учебник/ Л.С. Барютин и др.; под ред. А.К. Казанцева, Л.Э.Миндели. 2-е изд. Перераб. и доп. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2004. – С.28.
13. Иванов В.А. Сущность, классификация инноваций и их специфика в аграрном секторе/ В.А.Иванов//Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера. Вестник научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. – 2007. - № 1. – С. 37-50.
14. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: підручник/ Наталія Чухрай, Роман Патара. – К.: Вид-во «Кондор», 2010. – 398 с.
15. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / Аркадий Ильич Пригожин – М.: Политиздат, 1989. – 270 с.
16. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін: [навчальний посібник для вузів] / Юрій Миколайович Бажал – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.

17. Яковец Ю.В. Ускорение научно-технического прогресса: теория и экономический механизм/ Яковец Ю.В. – Экономика, 1988. – 342 с.
18. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: учебник/ Санто Б.; пер. с венгер. – М.: Прогресс, 2005. – 376 с.
19. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник/ Краснокутська Н.В. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
20. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. - СПб. Питер, 2002. – 400 с.
21. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: Підручник. — К.: Либідь, 2006. – 480 с.
22. Міщенко І.М. Інноваційна діяльність в сільському господарстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 економіка та управління науково-технічним прогресом /І.М. Міщенко. – К., 2005. – 20 с.
23. [http://www.rusnauka.com/27\\_NNM\\_2011/Economics/4\\_93021.doc.htm](http://www.rusnauka.com/27_NNM_2011/Economics/4_93021.doc.htm).
24. Государственное регулирование сельского хозяйства: концепции, механизмы, эффективность. – М.: ВИАПИ имени А.А. Никонова, «Энциклопедия российских деревень», 2005. – С. 186.
25. [http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem\\_Biol/Vkhnav\\_ekon/2011\\_8/pdf/27.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnav_ekon/2011_8/pdf/27.pdf).

*В статье систематизированы научные подходы относительно классификации инноваций, уточнены виды инноваций в пределах выделенных классификационных признаков. Представлена обобщенная, комплексная классификация инноваций сельскохозяйственных предприятий.*

*In the article scientific approaches are systematized in relation to classification of innovations, the types of innovations are specified within the limits of the selected classification signs. The generalized, complex classification of innovations of agricultural enterprises is presented.*

Дата надходження в редакцію: 20.03.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор В.М.Онегіна